

Przestępstwa z nienawiści

DOI:10.53024/3.2.46.2022

GRZEGORZ OCIECZEK*, KAMIL SAMICZAK**

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł ma charakter analityczny, jest wyłącznie próbą zasygnalizowania problemów związanych z przestępstwami z nienawiści zarówno z perspektywy krajowej, jak i w ujęciu międzynarodowym. Szczególną uwagę zwrócono na międzynarodowe organizacje, w tym Agencje Praw Podstawowych UE czy też Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE, które zajmują się m.in. monitorowaniem tego typu niepożądanych zachowań. Dodatkowo skupiono się na etiologii pojęcia przestępstw z nienawiści, które to czyny zabronione popełniane są głównie z uprzedzenia na różnym tle, o charakterze rasistowskim, etnicznym, politycznym czy też wyznaniowym. Publikacja podzielona została na kilka zasadniczych części, z czego najważniejsze dotyczą przestępstw wymierzonych przeciwko

* Dr Grzegorz Ociecek, prokurator Prokuratury Krajowej w stanie spoczynku, doradca Prokuratora Krajowego, adiunkt UKSW, stały recenzent miesięcznika „Prokuratura i Prawo”, członek Rady Naukowej IWS, WPP oraz OSA. Członek Polskiej Platformy Bezpieczeństwa Wewnętrznego, tworzącej zaawansowane, zintegrowane narzędzia technologiczne, wspomagające działania organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości. Uczestnik oraz współorganizator międzynarodowych konferencji poświęconych m.in. zwalczaniu przestępczości zorganizowanej oraz terroryzmu. Uczestnik programu *International Visitor Leadership*, organizowanego przez Departament Stanu USA w zakresie zwalczania przestępczości i terroryzmu. Autor publikacji w zakresie przestępczości zorganizowanej oraz świadków koronnych; ORCID 0000-0002-2785-4677.

** dr Kamil Samiczak, wykładowca Zakładu Służby Kryminalnej Szkoły Policji w Katowicach. Doktor nauk prawnych. Absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz Akademii Muzycznej w Krakowie, stypendysta Hochschule Musik Detmold Neustadt, Niemcy oraz Central Washington University, USA. Ekspert Komisji Europejskiej – projekt „Reform of initial and continuous training of the Police system in the Republic of Moldova”, 19–25 maja 2019, 16–20 września 2019. Ekspert Komisji Europejskiej – projekt „Hate Crimes” 2022-2023. Autor publikacji z zakresu kryminalistyki, zamówień publicznych i bezpieczeństwa społecznego.

mniejszościom narodowym, etnicznym oraz religijnym. Nie pominięto również kwestii związanych z danymi statystycznymi dotyczącymi przestępstw związanych z liczbą wszczętych postępowań oraz przestępstw stwierdzonych w zakresie art. 256 i art. 257 k.k.

Słowa kluczowe: przestępczość z nienawiści, rasizm, prawa człowieka, propagowanie faszyzmu, totalitaryzm, przynależność narodowa, etniczna, wyznaniowa, obraza uczuć religijnych

WSTĘP

W ostatnich latach, szczególnie po wybuchu konfliktu zbrojnego pomiędzy Rosją a Ukrainą, przybywa w naszym kraju obcokrajowców osiedlających się tu czasowo lub na stałe. Co za tym idzie, zwiększa się także liczba grup społecznych wyróżniających się inną rasą, wyznaniem religijnym, orientacją seksualną, niepełnosprawnością czy innymi cechami widocznymi w zachowaniu i wyglądzie.

Pojęcie „przestępstwo z nienawiści” po raz pierwszy pojawiło się w latach 80. ubiegłego stulecia w związku z relacjami dziennikarzy amerykańskich, którzy opisywali serię incydentów kierowanych przeciwko Żydom, Azjatom oraz Afroamerykanom. Obecnie, według FBI, za przestępstwo z nienawiści uznaje się przestępstwo przeciwko osobie lub majątkowi, które jest motywowane w całości lub częściowo uprzedzeniem sprawcy wobec rasy, religii, niepełnosprawności, orientacji seksualnej, pochodzenia etnicznego, płci lub tożsamości płciowej¹.

Zjawisku emigracji oraz napływu cudzoziemców sprzyja członkostwo Polski w UE oraz w strefie Schengen, a także związany z tym swobodny przepływ ludzi w ramach Wspólnoty Europejskiej². Podstawowe gwarancje związane z wolnością i godnością osobistą zagwarantowane zostały m.in. w Konstytucji RP. Zgodnie z art. 32 Konstytucji wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być poza tym dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Szczególną uwagę należy zwrócić także na art. 35 Konstytucji, gwarantujący zapewnienie obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Mniejszości narodowe i etniczne

¹ Zob. E. Jurgielewicz-Delegacz, *Przestępczość motywowana nienawiścią*, [w:] E. Pływaczewski, S. Redo i in., *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju. Z uwzględnieniem założeń agendy ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030*, Warszawa 2019, s. 634.

² Zob. M. Wydra, R. Rauhut, M. Wołoszyn-Siemion, A. Malmon, W. Prejs, *Przestępstwa z nienawiści. Materiał pomocniczy dla trenera*, Warszawa 2010, s. 4.

mają ponadto prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej³.

Z pola widzenia nie należy tracić kwestii związanych z popełnianiem tzw. przestępstw z nienawiści na tle politycznym, które także niestety zdarzają się w naszym kraju. Przykładem takiego przestępstwa było zabójstwo asystenta posła do Parlamentu Europejskiego – Marka Rosiaka, który został zamordowany 19 października 2010 r. w biurze poselskim w Łodzi przez Ryszarda C.⁴ Szczególną uwagę zwrócić należy na postawę sędziego referenta, który w swym wystąpieniu stwierdził, że „niedopuszczalne byłoby zezwolenie na prezentację przez oskarżonego opinii publicznej takich treści, które mogą być uznane za propagowanie na tle politycznym postaw niedopuszczalnych, a wręcz które mogą być uznane za graniczące z publicznym nawoływaniem do popełnienia przestępstwa”⁵.

Dodatkowo należy uwzględnić przestępstwa popełniane przez grupy pseudo-kibiców, którzy jak sami podkreślają, kierują się głównie motywami o charakterze rasistowskim, a ich działania nacechowane są wyjątkowo wysokim stopniem agresji. Na przełomie lat 90. na całym świecie, w tym również w naszym kraju, zaczęto odnotowywać przypadki pobić, a nawet zabójstw osób bezdomnych. Wydaje się, iż jednym z głównych motywów sprawców tego typu zachowań były względy dotyczące „nienawiści” i prób poniżania osób, które znalazły się w wyjątkowo trudnej sytuacji życiowej⁶.

W związku z zaistniałą sytuacją Policja musi dostosować swoje działania do różnorodności nowych wyzwań z tym związanych. Od kilku lat systematycznie wzrasta liczba incydentów o charakterze przestępczym motywowanym uprzedzeniami i niechęcią do tzw. „innych” lub też „odmiennych” osób. Zjawisko to ma bezpośredni związek z postawami rasistowskimi, ksenofobicznymi lub z innym rodzajem nietolerancji (tabela nr 1). Ze względu na charakter i skalę tych zdarzeń, a także ich poważne, negatywne konsekwencje dla bezpieczeństwa i porządku w całym państwie, jak również postrzeganie naszego kraju jako spełniającego standardy państwa demokratycznego, konieczne jest przeciwdziałanie takim zdarzeniom, a w przypadku ich zaistnienia – skutecznego ich ścigania.

³ Zob. art. 35 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.).

⁴ Zob. <https://www.tvp.info/50395778/marek-rosiak> (dostęp: 29.03.2022 r.).

⁵ <https://polskieradio24.pl/> (dostęp: 29.03.2022 r.).

⁶ Zob. G. Ociecek, *Przestępczość młodzieży w perspektywie penitencjarnej*, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe” 2017, t. 20, s. 179-199.

Ze względu na znaczną społeczną szkodliwość tych czynów nienawiść do danych grup przynależności może przyczynić się do podziałów społecznych i zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego, a nawet dla bezpieczeństwa państwa. Problematyka przestępstw z nienawiści jest monitorowana przez wiele instytucji europejskich, takich jak Agencja Praw Podstawowych UE czy Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE (ODIHR).

Ta ostatnia instytucja, we współpracy z policyjnymi ekspertami z sześciu krajów należących do OBWE, opracowała program szkoleniowy dla funkcjonariuszy porządku publicznego, którego tematem jest zwalczanie przestępstw z nienawiści⁷. W 2006 r. Rzeczpospolita Polska zobowiązała się do wdrożenia tego programu, a koordynacją całości przedsięwzięcia zajmuje się Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Program ten, początkowo stworzony, opracowany i prowadzony przez funkcjonariuszy Policji dla policjantów, został rozwinięty i aktualnie obejmuje także szkolenia dla sędziów i prokuratorów.

Każdego roku Policja w Polsce opracowuje dane na temat stanu zagrożenia przestępczością związaną z uprzedzeniami w kraju, w formie raportu RAXEN do raportu Agencji Praw Podstawowych UE. Opracowywane są dane statystyczne związane z tego rodzaju przestępczością wraz z krótkim opisem poszczególnych przestępstw, a także przedsięwzięć, jakie prowadzi Policja w celu przeciwdziałania czynom zabronionym oraz ich wykrywania.

W skierowanych do rządu RP zaleceniach międzynarodowych instytucji praw człowieka, tj. Komitetu Przeciwko Torturom CAT i Komisarza Praw Człowieka Rady Europy, znajdują się także rekomendacje związane z problematyką przestępstw z nienawiści i dyskryminacji. Mając powyższe na uwadze, Komendant Główny Policji podjął decyzję o wprowadzeniu do realizacji w Policji programu szkoleniowego w zakresie przeciwdziałania i zwalczania przestępstw z nienawiści. Zasadniczą kwestią przy definiowaniu osobliwości natury HATE CRIMES jest ich specyficzność; chodzi mianowicie o *modus operandi* sprawcy, jego typ, mechanizm tego typu przestępstw, a także istotny wpływ na społeczeństwo. Analizując aspekty prawne, warto zwrócić uwagę na zobowiązania państw w zakresie przeciwdziałania i zwalczania przestępstw z nienawiści i ich specyfikę na tle standardów prawa międzynarodowego. Samo pojęcie przestępstw z nienawiści nie jest pojęciem prawnym, lecz raczej pozostaje w ujęciu doktrynalnym. W doktrynie słusznie podnosi się, że jeżeli prawo karne materialne nie posługuje się pojęciem przestępstw z nienawiści lub nie traktuje go jako typu kwalifikowanego przestępstwa motywowanego uprzedzeniami, to motyw sprawcy nie jest brany pod uwagę w trakcie dochodzenia

⁷ Zob. *ibidem*, s. 5-6.

jako element esencjalny czynu zabronionego i często prowadzi to do braku wyodrębnienia tego rodzaju przestępstw z ogólnej liczby przestępstw⁸. Warto więc zwrócić uwagę na wspólny trzon przestępstw z nienawiści, a także standardów prawnych zakazujących dyskryminacji. W wielu obszarach oba te zjawiska łączą się, zwłaszcza biorąc pod uwagę stereotyp i uprzedzenie. Kluczową jednak rolą jest fakt, że nie każdy objaw dyskryminacji będzie wyczerpywał ustawowe znamiona przestępstwa w rozumieniu prawa karnego materialnego. Odnosząc się jednak do definicji pojęcia dyskryminacji użytego w art. 2 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁹, poczynionego przez Komitet Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych, można odnaleźć tam wiele implikacji charakterystycznych zarówno dla zjawiska dyskryminacji, jak i przestępczości z nienawiści. Według Komitetu „dyskryminacja” powinna być rozumiana i interpretowana jako „implikująca jakąkolwiek różnicę, wykluczenie, restrykcje lub preferencje, które oparte są na takim gruncie jak: rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne bądź inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, własność, urodzenie lub inny status, jak również te, które mają na celu likwidację bądź działanie na niekorzyść uznania i korzystania przez wszystkie osoby, na równych zasadach, z wszystkich praw i wolności¹⁰. Po raz pierwszy pojęcie to pojawiło się w nomenklaturze anglosaskiej i zdecydowanie ma bardziej wymiar kryminologiczny niż prawny *sensu stricto*. Przestępstwa z nienawiści to czyny zabronione popełniane głównie z uprzedzenia, które może dotyczyć wybranej grupy społecznej czy też etnicznej. W przypadku przestępstw z nienawiści, oprócz takich elementów jak: cel, wiedza, lekkomyślność bądź też zaniechanie, mamy do czynienia, z dodatkowym dowodem w postaci przyczyny, dla której dana osoba stała się ofiarą przestępstwa, np. ze względu na rasę, religię, pochodzenie etniczne i inne¹¹. Przestępstwa z nienawiści to czyny przestępcze wymierzone w ludzi i ich mienie, w wyniku których ofiara, lokal, pojazd lub inny przedmiot przestępstwa są dobierane ze względu na ich faktyczne czy też domniemane powiązanie, przynależność, związek, członkostwo lub udzielanie wsparcia grupie wyróżnionej na podstawie charakterystycznych cech wspólnych dla jej członków, takich jak: faktyczna lub domniemana rasa, narodowość, fizyczna lub psychiczna niepełnosprawność, orientacja seksualna bądź też inne cechy podobne.

⁸ Zob. szerzej *Hate Crimes Laws. A Practical Guide*, OSCE/ODIHR, 2009, s. 11.

⁹ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

¹⁰ Zob. General Comment 18 (1989), § 7, § 8, § 13, § 26.

¹¹ Zob. J. Morsch, *The Problem of Motive In hate Crimes: The Argument Against Presumptions of Racial Motivation*, „The Journal of Criminal Law & Criminology” New York 1991, vol. 82, no. 3, s. 359.

Zjawisko przestępczości z nienawiści jest wpisane w szerszy kontekst różnorodności społecznej i towarzyszy ludzkości od dawna, natomiast w aspekcie prawnym zostało zdefiniowane już na początku lat 80. XX w., co zapoczątkowało możliwość jego kategoryzacji i wypracowania narzędzi prewencyjnych, jak również zwalczających ten typ przestępczości¹². W okresie tym doszło do opisanego szerokiego zakresu czynów, ataków – często zastraszających i brutalnych, popełnianych wobec grup postrzeganych jako dewiacyjne lub stygmatyzowane¹³. Międzynarodowe standardy prawne odnoszące się do zakazu dyskryminacji są jak najbardziej relewantne do zobowiązań w obszarze przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści. W systemie ONZ najistotniejszą rolę odgrywa niewątpliwie stypulacja Międzynarodowej Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, a zwłaszcza jej art. 4, zobowiązujący państwa-strony m.in. do uznania, że przestępstwem podlegającym karze w oparciu na przepisach prawa są: wszelkie rozpowszechnianie idei opartych na wyższości lub nienawiści rasowej, podżeganie do dyskryminacji rasowej, wszelkie akty przemocy lub podżeganie do tego typu rodzajów aktów wobec jakiegokolwiek rasy bądź grupy osób o innym kolorze skóry lub innego pochodzenia etnicznego, udzielenie pomocy w prowadzeniu działalności rasistowskiej, włączając w to jej finansowanie¹⁴.

Przestępstwa z nienawiści to też przestępstwa motywowane uprzedzeniami i nienawiścią na nich opartą. To przede wszystkim przestępstwa natury kryminalnej, w tym wymierzone w ludzi oraz ich mienie, w wyniku którego ofiara, tj.: lokal, pojazd lub inny cel przestępstwa są dobierane ze względu na ich faktyczne bądź domniemane powiązanie, związek, przynależność, członkostwo lub udzielanie wsparcia grupie wyróżniającej się ze względu na określone cechy charakterystyczne i wspólne dla jej członków, takie jak: faktyczna lub domniemana rasa, narodowość lub pochodzenie etniczne, język, kolor skóry, religia, wiek, płeć, niepełnosprawność fizyczna lub psychiczna, orientacja seksualna lub inne podobne cechy¹⁵.

¹² Zob. M. Andrzejczak-Świątek, *Prawno-kryminologiczny aspekt przestępstw z nienawiści ze szczególnym uwzględnieniem ich odwetowego charakteru*, [w:] *Kryminologia*, P. Łabuz, I. Malinowska, M. Michalski (red.), Warszawa 2020, s. 150.

¹³ Zob. M. Chakraborti, J. Garland, *Hate crime. Impact, causes and responses*, „Sage Publications” 2009; szerzej R. Grattet, V. Jennes, *The homogenization and differentiation of hate crime law In the United States, 1978 to 1995: innovation and diffusion In the criminalization of bigotry*, „American Sociological Review” 1998, vol. 63, no. 2, s. 286-307; S.A. Saule, J. Earl, *The Anactment of State-Level Hate Crime Law In the United States: Intrastate and Interstate Factors*, „Sociological Perspectives” 2001, vol. 44, no. 3, s. 281-305.

¹⁴ Zob. Oświadczenie Rządowe z dnia 29 kwietnia 1969 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, otwartej do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r. (Dz. U. z 1969 r. Nr 25, poz. 188).

¹⁵ Zob. *ibidem*, s. 31.

MNIEJSZOŚCI NARODOWE, ETNICZNE I RELIGIJNE

Prawne definicje mniejszości narodowej oraz mniejszości etnicznej znajdują się w ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych¹⁶, a także o języku regionalnym. Wśród wymienionych mniejszości, jak też rdzennych Polaków, występują mniejszości religijne. Niestety, jak się okazuje, z mniejszościami narodowymi, etnicznymi, religijnymi oraz innymi grupami społecznymi często wiąże się termin „wykluczenie społeczne”¹⁷.

Różnica pomiędzy zwykłym przestępstwem a przestępstwem z nienawiści jest taka, że o ile ofiarą zwykłego przestępstwa może być każdy, o tyle ofiary przestępstw z nienawiści są typowane za sprawą określonych cech. Przestępstwo z nienawiści jest wymierzone w osobę lub grupę dobieraną ze względu na jej rzeczywistą lub domniemaną przynależność bądź związek z określoną rasą, narodowością, pochodzeniem etnicznym, kolorem skóry, językiem, płcią, religią, wiekiem, fizyczną lub psychiczną niepełnosprawnością, orientacją seksualną itp. Bezpośrednie ofiary to ludzie i ich mienie, jednakże w wypadku przestępstw z nienawiści ofiarą stają się także pośrednio społeczeństwo, gdyż może powstać w niej przekonanie, że jej członkowie mogą stać się również bezpośrednimi ofiarami.

Szczególnym rodzajem przestępstwa z nienawiści jest tzw. mowa nienawiści, obejmująca wypowiedzi ustne, ale również pisemne oraz przedstawienia ikonizacyjne, lżące, oskarżające, wyszydzające i poniżające grupy oraz jednostki z powodów takich jak: przynależność rasowa, etniczna czy religijna, płeć, orientacja seksualna, niepełnosprawność czy przynależność do „naturalnej” grupy społecznej, jak mieszkańcy pewnego terytorium, reprezentanci danej grupy zawodowej, osoby mówiące określonym językiem itd.

Na uwagę zasługuje fakt, iż coraz częściej w naszym kraju organizowane są konferencje naukowe związane z kwestiami dotyczącymi obrazy uczuć religijnych. Jest to o tyle ważne, iż zdarza się, że sądy w tym zakresie wydają całkowicie rozbieżne orzeczenia. Z całą pewnością konferencje z udziałem przedstawicieli doktryny oraz wymiaru sprawiedliwości mogą się przyczynić do ujednoczenia judykatów. Przykładem jednej z konferencji była zorganizowana 12 kwietnia 2013 r. w gmachu Kolegium Jana Pawła II konferencja naukowa *Sztuka czy bluźnierstwo?*, zorganizowana przez Katedrę Prawa Karnego i Postępowania Karnego Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Gospodarce w Stalowej Woli KUL Jana Pawła II.

¹⁶ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych (Dz. U. Nr 17, poz. 141, ze zm.).

¹⁷ *Ibidem*, s. 22. Wykluczenie społeczne określa sytuację, w której człowiek będący członkiem społeczeństwa nie może uczestniczyć w działaniach obywateli tego społeczeństwa (większości). Ograniczenie to nie wynika z jego wewnętrznych przekonań, lecz znajduje się poza kontrolą wykluczonej jednostki.

W trakcie konferencji poruszano wyjątkowo ważne aspekty dotyczące m.in. kolizji dwóch konstytucyjnych wartości, jakimi są prawo do twórczości artystycznej oraz wolności sumienia i wyznania, która realizuje się m.in. poprzez ochronę uczuć religijnych¹⁸.

Z kolei incydenty motywowane uprzedzeniami to akty motywowane uprzedzeniami i nienawiścią, skierowane przeciwko konkretnej ofierze i niekwalifikujące się jako przestępstwa, ale mogące w przyszłości do nich prowadzić. Dlatego istotne jest monitorowanie tego zjawiska, jego skali i nasilenia, jak również przeciwdziałanie mu poprzez wdrażanie odpowiednich programów szkoleń nie tylko dla policjantów i przedstawicieli zawodów prawniczych (sędziów czy prokuratorów), lecz także dla studentów i dzieci w szkołach.

Konsekwencje przestępstw z nienawiści to m.in.: wzmocnienie już istniejących stereotypów, zbiorowy strach, popieranie i poszukiwanie autorytarnego przywództwa i ślepe wobec niego posłuszeństwo, zbiorowa nienawiść (skierowana do innej osoby lub grupy) oraz zbiorowy gniew (ludzie dążą, by doznane krzywdy zneutralizować), tendencja do szukania winnych i żądza odwetu (tzw. kozioł ofiarny), utrwalenie lub zmiana istniejącej struktury społecznej i lokalnej, często prowadząca do wykluczenia społecznego, mniejsze poszanowanie prawa, narastanie żądań rewindykacyjnych, negatywny wpływ na kontakty zawodowe, strukturę zatrudnienia, obniżenie poziomu wykształcenia społeczeństwa, wzrost niezadowolenia społecznego i nieufność do organów władzy, uaktywnienie się grup przestępczych, wzrost poczucia zagrożenia osobistego, aktywność środków propagandy, wzrost nacjonalizmu, wzrost rewizjonizmu etnicznego, nasilenie się szowinizmu religijnego.

Przestępstwa z nienawiści w rezultacie mogą prowadzić do zniszczeń, rozruchów, buntów, zamieszek, zabójstw, linczów, pogromów, konfliktów zbrojnych, wojen, czystek etnicznych, terroryzmu, a nawet ludobójstwa¹⁹.

Sprawcy przestępstw z nienawiści co do zasady nie wykazują większego poziomu frustracji związanej ze swoją pozycją społeczną, ekonomiczną czy też osobistą. Są to osoby nastawione do świata, życia czy też przyszłości własnej i całej swojej grupy nie bardziej pesymistycznie niż pozostała część społeczeństwa. Niektórym sprawcom wydaje się, że dopuszczając się tego typu czynów, działają w imieniu całego lub części społeczeństwa, wypełniając tym samym pewnego rodzaju misję²⁰.

¹⁸ Zob. E. Kruczoń, *Konferencja naukowa pt. „Sztuka czy bluźnierstwo? Wolność w sztuce a obraza uczuć religijnych”* (Lublin, 12 kwietnia 2013 r.), „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 11, s. 186-198.

¹⁹ Zob. *ibidem*, s. 36.

²⁰ Zob. K. Karsznicki, *Przestępstwa popełnione z pobudek rasistowskich lub ksenofobicznych*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 2, s. 37.

Podstawowym motywem zbrodni z nienawiści są głównie uprzedzenia osobiste. Niektórzy nawet odczuwają społeczne powołanie i przyzwolenie na działania nakierowane na przemoc, wymierzone w niektóre mniejszości. Z punktu widzenia Policji i innych organów ochrony porządku publicznego istotne jest posiadanie wiedzy na temat motywów kierujących osobami i grupami popełniającymi przestępstwa z nienawiści, metod ich działania oraz umiejętności ich identyfikowania tych grup. Oczywiście, wspomnieć należy o tym, iż często oprócz motywów uświadomionych mamy także do czynienia z tzw. motywami nieświadomymi przez sprawcę.

Wspomniana wcześniej wiedza ułatwia:

- 1) ocenę stopnia narażenia potencjalnej ofiary na atak;
- 2) określenie potencjalnych źródeł informacji o przestępstwach z nienawiści;
- 3) ustalenie miejsca zamieszkania, pobytu sprawców przestępstw z nienawiści;
- 4) ocenę ryzyka eskalacji, przy uwzględnieniu dalszych strat (obrażeń, zniszczeń);
- 5) uzyskanie wsparcia zarówno merytorycznego, jak i społecznego w ściganiu i wykrywaniu sprawców przestępstw z nienawiści.

Najczęściej spotykani sprawcy przestępstw z nienawiści to osoby poszukujące mocnych wrażeń. Stanowią oni większość dopuszczających się tego typu czynów zabronionych. Działają przy tym nierzadko w niezorganizowanych grupach. Przestępstwa najczęściej przez nich popełniane są zwykle nieprzygotowane i przypadkowe. W tej grupie jest najwięcej osób małoletnich (nastolatków), które podlegają naciskom psychicznym, np. presji grupy rówieśniczej. Poszukują oni mocnych wrażeń, adrenaliny, stymulacji, poczucia mocy i znaczenia, powodów do chwały oraz akceptacji ze strony rówieśników. Do popełnienia przestępstwa dochodzi zazwyczaj poza „terytorium” sprawców, w okolicy zamieszkałej lub uczęszczanej przez członków zaatakowanej grupy. Zidentyfikowanie tego typu sprawców jest trudne. Najczęściej popełniane przestępstwa to w tych przypadkach profanacja, zbezczeszczenie oraz wandalizm²¹.

Metody działania sprawców przestępstw z nienawiści (*modus operandi*) to wyuczone zachowania niezbędne do popełnienia przestępstwa. Wspomniane zachowanie może zmieniać się z upływem czasu, zarówno doskonalić się (np. sprawca nabywa doświadczenia, wyrachowania, pewności siebie), jak i ulegać regresji (np. sprawca zażywa środki psychoaktywne).

Zostawiany na miejscu przestępstwa podpis (wizytówka) to wyjątkowa kombinacja zachowania sprawcy, w tym oznaki jego szczególnych emocji oraz

²¹ Zob. *ibidem*, s. 43.

specyficznych potrzeb i doznań. Zawiera on większą liczbę podobnych, nietypowych, charakterystycznych, a przy tym niekoniecznych do popełnienia przestępstwa zachowań. O podpisie może świadczyć sposób zadawania ran, symboliczne okaleczanie ciała, sposób kontroli sytuacji i ofiary, zabieranie przedmiotów (tzw. pamiątek), pozostawianie na miejscu zdarzenia komunikatów pozawerbalnych (napisy, rysunki, rekwizyty). W przestępstwach popełnianych z nienawiści znajduje się bardzo dużo podpisów sprawców, gdyż ich potrzeby i emocje odgrywają najistotniejszą rolę w zdarzeniu²².

Z kolei inscenizacja to charakterystyczna przebudowa miejsca zdarzenia, która ukierunkowana jest na wprowadzenie w błąd organów ścigania i skierowanie postępowania karnego na inne tory m.in. przez upozorowanie innego sposobu i motywu działania sprawców.

Badając *modus operandi* sprawcy, należy pamiętać, że zależy on m.in. od poziomu intelektualnego, wiedzy i wykształcenia, wykonywanego zawodu, wieku oraz zdobytego doświadczenia, zainteresowań, osobowości, stanu psychicznego, kondycji psychofizycznej w danym dniu, zaburzeń osobowości i patologii, posiadanych środków (pieniędzy, innych środków płatniczych, np. kryptowaluty, narzędzi i innych materiałów), wpływu innych osób. Siłą mającą wpływ na zachowanie sprawcy może być kompleks czynników kształtujących kontekst sytuacyjny, w którym znajduje się i działa sprawca. Zdarza się, że w niektórych okolicznościach wpływ sytuacyjny może triumfować nad dyspozycjami osobowymi. Zrozumienie dynamiki ludzkiego zachowania wymaga dostrzeżenia, jak również oceny zakresu i granic czynników osobowych i sytuacyjnych. Kontekst sytuacyjny i jego znaczenie ulegają wzmocnieniu wraz z obecnością mundurów, kostiumów, masek (elementów maskujących codzienny wygląd osoby, zwiększających jej anonimowość i jednocześnie zmniejszających w jej subiektywnym odczuciu osobistą odpowiedzialność). Dlatego też pomocny w procesie wykrywania sprawcy przestępstwa z nienawiści jest jego profil psychologiczny. Profilowanie to dochodzenie do krótkiej, dynamicznej charakterystyki, ściśle ujmującej najważniejsze cechy nieznanego sprawcy oraz przejawy jego zachowań. Jest to odpowiedź na pytanie: kto to zrobił w taki właśnie sposób?. Człowiek w każdym swoim działaniu przejawia indywidualne cechy fizyczne i psychiczne. Zadaniem profilującego jest przeprowadzenie trafnego wniosku m.in. na temat: motywacji przestępczej danego sprawcy, prawdopodobnego rejonu zamieszkania, jego biografii (w tym kryminalnej), cech osobowości oraz posiadanych kompetencji. Analiza pozostawionych przez sprawcę

²² Zob. *ibidem*, 43-44.

śladów psychologicznych prowadzi do wygenerowania hipotez na temat sprawcy i pozwala na uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

- 1) z jakiego typu zdarzeniem mamy do czynienia;
- 2) jak przebiegało to zdarzenie;
- 3) jaka osoba mogła popełnić ten czyn w ten konkretny sposób;
- 4) jakie są cechy osobowości sprawcy;
- 5) w jakim kręgu osób należy sprawcy poszukiwać.

SYMBOLE NIENAWIŚCI

Symbole nienawiści to najbardziej zaawansowane narzędzia komunikacyjne, mające zdolność przekazywania wielu znaczeń i zamiarów w formie natychmiast rozpoznawalnej. Zawierają one treści negatywne bądź pozytywne, dobrze lub źle się kojarzą i równocześnie wywołują szereg silnych emocji o różnym zabarwieniu. Niektóre z nich przekazują nienawiść i złość, a ich celem jest wywołanie u odbiorców lęku i poczucia realnego zagrożenia²³.

Do najpoważniejszych przypadków przemocy motywowanej homofobią i/lub transfobią dochodziło najczęściej w miejscach publicznych, takich jak: place, parki czy ulice miast (33,5%). Wskazanie to jest zgodne z badaniami przeprowadzonymi wcześniej nad przemocą wobec LGBTQI w Polsce (Abramowicz, 2012; Kryszk i Kłonkowska, 2012; Świerszcz 2012) i Europie (FRA, 2013). Kolejną najczęstszą lokalizacją były uczelnie oraz szkoły (26%). Zdecydowanie rzadziej przestępstwa z nienawiści popełniane były w miejscu zamieszkania i przebywania (9%) czy też w środkach transportu publicznego (5,1%)²⁴.

Znaki świadczące o nienawiści mogą pojawiać się na ścianach budynków, murach, garażach, witrynach sklepów, transparentach, drukowane na koszulkach, bluzach; tatuowane na ciele nie mogą być niezauważone przez ludzi, szczególnie przez znienawidzone i dyskryminowane grupy. Ekstremistom dają poczucie siły, dumy i przynależności do danej grupy. Pozwalają też na szybką identyfikację tych, którzy podzielają dane poglądy, sposób działania czy styl życia. Symbole często używane utrwalają się w zbiorowej świadomości społecznej, co zawsze wzmacnia ich znaczeniową i emocjonalną skuteczność komunikacyjną.

Za akty prawa międzynarodowego dotyczące problematyki przestępstw z nienawiści uznano: Kartę Narodów Zjednoczonych, porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej (Karta Międzynarodowego Trybunału Wojskowego), Deklarację Praw

²³ Zob. *ibidem*, s. 46.

²⁴ Zob. M. Budziszewska, P. Górka, P. Knut, P. Łada, *Raport o Polsce. Homofobiczne i transfobiczne przestępstwa z nienawiści a wymiar sprawiedliwości*, Warszawa 2016, *passim*.

Człowieka, Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Międzynarodową konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodową konferencję o zwalczaniu i karaniu zbrodni apartheidu, Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, Deklarację z Durbanu oraz Program Działania, a także Konwencję Rady Europy o cyberprzestępczości i protokół dodatkowy dotyczący penalizacji czynów o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym popełnionych przy użyciu systemów komputerowych. Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych po zwycięskiej wojnie z faszyzmem, nazizmem, komunizmem Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (dalej: PDPC) z 1948 r. była niewątpliwie wielkim osiągnięciem na tle powojennej rzeczywistości; stała się też ona swoistym fundamentem praw człowieka. Od tej pory „nie istnieje żaden naród, żadna kultura czy człowiek, który nie byłby w taki czy inny sposób wplątany w systemy praw człowieka. Deklaracja zmieniła krajobraz międzynarodowy, odbijając swe piętno w różnego rodzaju traktatach, protokołach i innych deklaracjach. Stała się moralnym kręgosłupem dla ponad dwustu instrumentów prawa międzynarodowego dotyczącego praw człowieka, które są obecnie częścią porządku ładu na świecie. Powstała w drodze negocjacji międzynarodowych, aby tchnąć nadzieję, otuchę i inspirację dla uciśnionych przez reżim totalitaryzmu jednostek”²⁵. Przyjęta została w duchu idealizmu, a skupiała uwagę raczej na prawach niż zobowiązaniach. Podkreślić należy funkcje, jaką spełniła i nadal pełni w rozwoju oraz umacnianiu współczesnych reżimów praw człowieka, a także określaniu tożsamości całej *ius commune* praw człowieka.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka stanowiła swoisty wyraz solidaryzmu z człowiekiem i jego człowieczeństwem, zapowiadając jednocześnie, iż będzie wspólnym osiągnięciem wszystkich ludzi i narodów świata, gdyż każdy człowiek urodził się wolny w swych prawach i równy w godności (art. 1 PDPC) i każdy z ludzi jest uprawniony do korzystania z praw człowieka (art. 2 PDPC). Słowo „każdy” wskazuje jednoznacznie, że prawa człowieka przysługują wszystkim ludziom bez względu na różnice pochodzenia, płci, rasy, religii itp. Krytycy PDPC utrzymują jednak, że jest ona zlepkiem ideałów niezgrabnej filozofii Zachodu, którą charakteryzuje afirmacja praw jednostki, a ignorancja praw zbiorowych, politycznych, obywatelskich²⁶. Przewodniczący Sekretariatu Organizacji Praw Człowieka wobec trwających po 1948 r. jawnych aktów łamania praw człowieka określił PDPC jako „najlepiej na świecie opracowany koszt bezwartościowych papierowych śmieci”²⁷.

²⁵ J. Morsink, *The Universal Declaration of Human Rights*, s. 1.

²⁶ Por. M.A. Freeman, *Fifty years of development*, s. 46.

²⁷ P. Alston, *The Commission on Human Rights*, s. 128.

Krytyka PDPC jest tylko pozornie zasadna, gdyż pomija motywy i przyczyny powstania tego dokumentu, a odnosi się jedynie do analizy pojęciowej wyartykułowanych idei. Pojęcia w PDPC pozostają na pewnym poziomie abstrakcji, podobnie jak sam termin „prawa człowieka”. Dopóki względnie abstrakcyjnych pojęć nie powiążemy z ludzkim doświadczeniem, do którego się odnoszą, zawsze pozostaną one jedynie pojęciami oddalonymi od ludzkiej egzystencji²⁸.

Powstała ona jako sprzeciw wobec okrucieństwa, którego doświadczyli ludzie, miała być głosem uciśnionych, wołających o ochronę przed czynami bestialstwa. Potwierdzeniem są słowa jej preambuły, które wyjaśniają, „że brak poszanowania i pogarda dla praw człowieka doprowadziły do aktów barbarzyństwa, które wstrząsnęły sumieniem ludzkości”²⁹. J. Morsink wskazuje, że „Komisja Praw Człowieka, świadoma różnicowania pod względem religijnym, filozoficznym i ideologicznym wśród członków Narodów Zjednoczonych, nie okazała żadnego zainteresowania filozoficznymi podstawami praw człowieka. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę, iż nazizm pogwałcił prawa człowieka tak w teorii, jak i w praktyce, przyjęcie przez ONZ koncepcji praw człowieka w wyrazie sprzeciwu wobec ideologii nazistowskiej dawało dobitnie do zrozumienia, że stanowi to pewnego rodzaju odwołanie do neo-Lockańskiej teorii politycznej. Zastąpienie terminu prawa naturalne pojęciem prawa człowieka może przyczynić się do wyeliminowania spornych konsekwencji filozoficznych związanych z koncepcją praw natury”³⁰.

Twórcy PDPC nie byli skupieni na jej filozoficznym uzasadnieniu, poszukiwali oni przestrzeni dla poszanowania zasad i wartości, którymi żyje człowiek. Pragnęli stworzyć podwaliny sprzeciwu wobec absolutyzmu władzy i innych form poniżania oraz okrutnego traktowania ludzi. J. Maritain, opisując wyniki badań odnoszących się do teoretycznych problemów związanych z PDPC, w listopadzie 1947 r. na konferencji UNESCO sugerował potrzebę filozoficznego uzasadnienia koncepcji praw człowieka, jednak wyraził przekonanie, że zgoda co do uzasadnienia w różnorodnym kulturowo świecie w ujęciu filozoficznym nie jest możliwa. Wskazywał, że można dojść do porozumienia na poziomie terminologicznym, lecz wówczas zaistnieją problemy natury praktycznej, tj. bez odpowiedzi pozostaną pytania: dlaczego akurat prawa zawarte w PDPC są prawami człowieka, co jest ich treścią? Wobec tego doszedł do wniosku, że muszą istnieć różne sposoby

²⁸ Zob. D. Bienkowska, *Prawa człowieka i ludzkie bezpieczeństwo. Osiągnięcia i wyzwania. W 70 rocznicę Ogłoszenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, <https://sip.legalis.pl/documentview.seam?documentId=mjxw62zogi3damrsg44tkmq#id=mjxw62zogi3damrsg44tkmq> (dostęp: 18.03.2022 r.).

²⁹ Preambuła Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

³⁰ J. Morsink, *The Universal Declaration...*, s. 283.

na uzasadnienie praw człowieka, niezależnie od sympatii do określonego nurtu filozoficznego. Najważniejszym aspektem, na który zwrócił uwagę, było wypracowanie i wprowadzanie w życie standardów praw człowieka, które mogą istnieć tylko i wyłącznie w sytuacji porozumienia na poziomie wartości³¹. Idealna teoria nie opisuje rzeczywistości, ale proponuje argument oparty na wnioskowaniu, przemawiający za pewnymi standardami oceny rzeczywistości, kieruje nas w stronę realnych możliwości, wartych realizacji³².

Deklaracji nie jest ani traktatem filozoficznym, ani też elementem pozytywizmu prawniczego, gdyż już historia wskazuje, że legalizm prawniczy jest wtórny wobec tradycji praw naturalnych, z których zrodzona została koncepcja praw człowieka. Została napisana w formie manifestu i tak też powinna być odczytywana. Z kolej jej ocena powinna się odnosić do polityki stosowania zasad, które dały podwaliny dla stworzenia całego systemu ochrony praw człowieka. J. Katz-Suchy bardzo stanowczo mówił, że jako reprezentant państwa, które doświadczyło okrucieństwa nazistowsko-faszystowskiej ideologii, jest zobowiązany do zaapelowania o ochronę praw człowieka. Wskazywał ponadto, że poszanowanie praw człowieka może być realne tylko i wyłącznie wówczas, gdy wszyscy, solidarnie, wypowiemy sprzeciw przeciwko ideom fanatycznym, takim jak nazizm czy faszyzm, zwalczając ich pozostałości i tworząc wspólnie standardy i warunki dla urzeczywistnienia szacunku dla człowieka i jego praw, tak aby już nigdy żaden faszystowski ani inny totalitarny reżim nie mógł ponownie się rozwinąć w jakiegokolwiek części świata³³.

Dziś niestety doświadczamy na Ukrainie inwazji dyktatora, który łamie wszystkie standardy wypracowane w ramach Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych.

Wśród aktów prawa europejskiego warto zwrócić także uwagę na Wspólne działanie 96/443/WSiSW w celu zwalczania rasizmu i ksenofobii, Decyzję Ramową 2008/913/WSiSW w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnokarnych oraz Kartę Praw Podstawowych Unii Europejskiej.

Równie istotne wydają się orzeczenia Komitetu Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych, Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej Organizacji Narodów Zjednoczonych i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka odnoszące się do zachowań o charakterze przestępstw z nienawiści³⁴.

³¹ Por. Second session of the UNESCO General Conference opens in Mexico, curier UNESCO, Mexico 1947, <http://www.unesco.org/education> (dostęp: 18.02.2022 r.).

³² Zob. D.P. Forsythe, *Human Rights*, s. 60.

³³ Por. J. Morsink, *The Universal Declaration...*, s. 284.

³⁴ Zob. M. Duda, *Przestępstw z nienawiści. Studium prawnokarne i kryminologiczne*, Olsztyn 2016, s. 101.

Przestępstwa, których znamiona wskazują na charakter zdarzenia motywowanego nienawiścią, to przede wszystkim przestępstwa z k.k.: art. 118 (eksterminacja), art. 118a (zamach przeciwko ludności), art. 119 (przemoc i groźba bezprawna), art. 194 (ograniczenie w prawach), art. 195 (przeszkadzanie aktom religijnym), art. 196 (obraza uczuć religijnych), art. 256 (propagowanie faszyzmu i totalitaryzmu), art. 257 (znieważenie grupy lub osoby), art. 55 ustawy o IPN (publiczne zaprzeczanie zbrodniom o charakterze komunistycznym i nazistowskim).

Wśród kolejnych przestępstw, jakie można uznać za te, których zasadniczą motywacją działania sprawcy może być nienawiść, wyszczególnić można poza tym m.in. niżej wymienione czyny zabronione opisane w k.k.: art. 148 (zabójstwo), art. 212 (zniesławienie), art. 216 (zniewaga), art. 254 (zbiegowisko publiczne), art. 258 (zorganizowana grupa i związek przestępczy), art. 260 (udaremnianie legalnego zebrania), art. 262 (znieważenie zwłok, prochów lub grobu), art. 288 (zniszczenie mienia).

W tym miejscu zasadne wydaje się zaprezentowanie niektórych danych statystycznych związanych m.in. z publicznym propagowaniem faszyzmu, jak również publicznym znieważeniem grupy lub też poszczególnej osoby z powodu jej przynależności etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości oraz z ww. powodów naruszenia nietykalności cielesnej danej osoby.

W poniższej tabeli zaprezentowano liczbę przestępstw stwierdzonych oraz wszczętych postępowań w zakresie przestępstwa opisanego w art. 256 k.k.

Tabela nr 1. Liczba wszczętych postępowań oraz przestępstw stwierdzonych w latach 1999-2020 w odniesieniu do przestępstwa z art. 256 k.k.

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba stwierdzonych przestępstw
2020	247	177
2019	285	378
2018	426	332
2017	299	279
2016	366	374
2015	521	413
2014	397	391
2013	390	267
2012	117	86
2011	86	81
2010	46	54
2009	53	48

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba stwierdzonych przestępstw
2008	63	88
2007	70	82
2006	50	47
2005	34	18
2004	24	14
2003	16	14
2002	13	8
2001	17	11
2000	25	28
1999	10	12

Źródło: dane statystyczne KGP, <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-13/63613,Publiczne-propagowanie-faszyzmu-nawolywanie-do-nienawisci-art-256.html> (dostęp: 15.05.2022 r.).

Z powyższych danych statystycznych zgromadzonych przez KGP wynika, iż nasilenie czynów zabronionych dotyczących publicznego propagowania faszystowskiego lub też innego totalitarnego ustroju państwa, jak również nawoływania do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość nasiliło się znacznie po 2013 r. Największą liczbę wszczętych postępowań o przestępstwo z art. 256 k.k., a także największą liczbę stwierdzonych przestępstw odnotowano w 2015 r. Spadek liczby wszczętych postępowań oraz przestępstw stwierdzonych z art. 256 k.k. zauważono w 2020 r. Dodatkowo można stwierdzić, że tego rodzaju przestępstwa w naszym kraju do 2005 r. miały raczej znaczenie marginalne.

Tabela nr 2. Liczba wszczętych postępowań oraz przestępstw stwierdzonych w latach 1999-2020 w odniesieniu do przestępstwa z art. 257 k.k.

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2020	312	356
2019	308	504
2018	392	311
2017	294	248
2016	242	251
2015	254	291
2014	262	229

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2013	196	146
2012	98	104
2011	66	82
2010	43	135
2009	46	95
2008	53	50
2007	37	33
2006	39	35
2005	25	34
2004	18	22
2003	19	17
2002	14	17
2001	21	17
2000	25	16
1999	25	20

Źródło: dane statystyczne KGP, <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-13/63614,Publiczne-zniewazenie-lub-naruszenie-nietykalnosci-z-powodow-narodowosciowych-ar.html> (dostęp: 15.05.2022 r.).

Podobnie jak w przypadku przestępstw opisanych w art. 256 k.k. przestępczość związana z publicznym znieważeniem grupy lub też poszczególnej osoby z powodu jej przynależności etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości oraz z ww. powodów naruszenia nietykalności cielesnej danej osoby wykazuje tendencję wzrostową.

Najmniej tego rodzaju czynów zabronionych odnotowano w 2002 r., najwięcej natomiast w 2019 r. i utrzymuje się raczej na tym samym poziomie. Największe jej natężenie odnotowano w 2000 r. oraz w 2020 r. Z kolei najmniej tego rodzaju zdarzeń miało miejsce w 2003 r. oraz 2009 r. Jeżeli chodzi o liczbę osób podejrzanych o przestępstwo z art. 257 k.k., to ulega ona systematycznemu zwiększeniu. Przykładowo w 1999 r. wynosiła ona 10 (7 mężczyzn oraz 3 kobiety), by w 2017 r. osiągnąć 129 (120 mężczyzn i 9 kobiet)³⁵.

Z pola widzenia nie należy tracić faktu, iż w przeważającej mierze, co wynika z policyjnych danych statystycznych, sprawcami tego typu przestępstw są mężczyźni.

³⁵ Zob. dane statystyczne KGP; E. Jurgielewicz-Delegacz, *Przestępczość motywowana nienawiścią*, [w:] E. Pływaczewski, S. Redo i in., *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju...*, s. 640.

Zauważyć także należy, iż wykrywalność przestępstw związanych z mową nienawiści nie należy do wysokich. Z danych KGP za lata 2013-2017 wynika, iż wynosiła ona w zakresie przestępstwa z art. 256 k.k. średnio zaledwie 23% co stanowi wskaźnik niewystarczający³⁶.

Analiza dogmatyczna typów przestępstw określonych w art. 256 i art. 257 k.k. oraz wyniki badań ankietowych przeprowadzonych przez P. Bachmata³⁷ w zakresie stosowania tych uregulowań przez sądy i prokuratury doprowadziły do sformułowania m.in. następujących wniosków.

1. Znamiona „faszystowski ustrój państwa” oraz „inny totalitarny ustrój państwa” wprowadzone do ustawowego opisu przestępstwa z art. 256 k.k. mają charakter nieostry, ze względu na istniejące spory wokół pojęć totalitaryzm i faszyzm.

2. Przyjęta w art. 256 k.k. interpretacja, zgodnie z którą kryminalizacji podlega publiczne propagowanie „faszystowskiego ustroju państwa” oraz „innego totalitarnego ustroju państwa”, nie została ujednoczona z wcześniej przyjętym tekstem Konstytucji RP. W art. 13 Konstytucji ustawodawca wprowadza wyraźny rozdział między kategorią nazizmu i faszyzmu podczas, gdy w dyspozycji art. 256 k.k. posłużono się terminem państwa faszystowskiego, który jak należy sądzić, ma charakter zbiorczy i obejmuje nie tylko Włochy pod rządami B. Mussoliniego, ale zwłaszcza III Rzeszę, jak również inne państwa, np. Niezależne Państwo Chorwackie założone w czasach II wojny światowej przez ugrupowanie ustaszy pod przywództwem Ante Pavelica czy Hiszpanię pod rządami gen. Francisca Franca.

3. Przy interpretacji znamion „znieważa” oraz „narusza nietykalność cieleśną” wprowadzonych do przestępstwa z art. 257 k.k. należy wykorzystać dorobek orzecznictwa i doktryny w obszarze przestępstw określonych w art. 216 i art. 217 k.k., które w odniesieniu do przestępstwa z art. 257 k.k. można potraktować jako jego typy podstawowe.

4. W grupie spraw poddanych analizie odnotowano przypadki, w których organ prowadzący postępowanie karne dokonywał nieprecyzyjnego opisu czynu przypisywanego sprawcy. Problem ten dotyczył spraw o przestępstwo z art. 256 k.k. i polegał na określeniu zarzucanego czynu jako „propagowania faszyzmu”, względnie „propagowania faszyzmu i treści faszystowskich” zamiast w dyspozycji przepisu art. 256 k.k. „propagowanie faszystowskiego ustroju państwa”. Na brak precyzji w opisie czynu wskazali nie tylko policjanci, lecz także prokuratorzy. Niedociągnięcia tego rodzaju odnotowano również w treści wyroków skazujących.

³⁶ *Ibidem*, s.640.

³⁷ P. Bachmat, *Przestępstwa z art. 256 i 257 k.k. – analiza dogmatyczna i praktyka ścigania*, Warszawa 2005, *in extenso*.

5. W Internecie dostępne są witryny, w których można zetknąć się z treściami dyskryminującymi, znieważającymi, nawołującymi do nienawiści wobec określonych grup ludzi ze względu na ich przynależność rasową, narodową, etniczną czy wyznaniową, jak również treściami propagującymi lub pochwalającymi określone ustroje totalitarne³⁸.

Błędem w procesie przeciwdziałania przestępstwom z nienawiści i ich zwalczania jest postrzeganie wszystkich tego typu przestępstw w sposób podobny. Z jednej strony zjawisko przestępczości z nienawiści jest ujmowane jako całość i jako takie staje się podstawą do wypracowania wspólnych polityk, instrumentów i działań na rzecz walki z tym zjawiskiem. Z drugiej zaś strony trudno jest precyzyjnie zdefiniować ten typ przestępczości z uwagi na różnorodność grup docelowych, rodzaje popełnianych czynów, a także ze względu na różnorodne profile sprawców. Formy, w których HATE wybrzmiewa w tych przestępstwach, różnią się znacznie, zależnie od złożonej dynamiki kontekstów zarówno społecznych, historycznych, jak i kulturowych³⁹.

PODSUMOWANIE

Spotkanie w naszym kraju osób o innym kolorze skóry, pochodzeniu, wyznaniu czy przekonaniach staje się codziennością. Co jakiś czas niestety dochodzi do incydentów m.in. na tle narodowościowym bądź też etnicznym czy też do innych zachowań motywowanych uprzedzeniami. Funkcjonariusze Policji, ale także innych służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne, powinni się doskonalić w radzeniu sobie z tego rodzajami zachowaniami⁴⁰. Dlatego też w ramach Komisji Europejskiej powstała inicjatywa stworzenia grupy roboczej składającej się z przedstawicieli 17 państw UE, jak również krajów spoza UE, której celem jest opracowanie zunifikowanego programu szkolenia z tzw. HATE CRIMES dla organów ścigania. Dzięki temu być może policjanci coraz lepiej będą radzili sobie z tego rodzaju zachowaniami. Mają oni obowiązek ulepszania metod pracy śledczej ukierunkowanej na wykrywanie sprawców tzw. przestępstw z nienawiści oraz obowiązek niesienia pomocy ofiarom. Wydaje się jednak, że warto szkolić funkcjonariuszy

³⁸ Zob. P. Bachmat, *Przestępstwa z art. 256 i 257 k.k...., in extenso*.

³⁹ Zob. szerzej J. Garland, *Difficulties In defining hate crimes victimization*, „International Review of Victimology” London 2012, no. 18(1), s. 25-37; J. Garland, P. Hodkinson, *F.King Freak@ What the hell do You think You like? Experiences of Targeted Victimization Among Goths and Developing Nations of Hate Crime*, Oxford University Press, „The British Journal of Criminology” London 2014, no 54(4), s. 613-631.

⁴⁰ Zob. K. Łaskiewicz, *Po pierwsze człowiek. Działania antydyskryminacyjne w jednostkach Policji. Praktyczny Poradnik*, Legionowo 2013, s. 21.

nie tylko po to, by uwrażliwić ich na dyskryminację ofiar tego typu przestępstw⁴¹, lecz także by zwrócić ich uwagę na sposób wykonywania określonych procedur, np. oględzin w synagodze czy w meczecie, legitymowania muzułmańskich kobiet z zakrytą głową, tak by nie urazić ich uczuć religijnych.

Przestępstwa z nienawiści coraz częściej przenoszą się też do Internetu. Mogą być popełniane przez zorganizowane grupy przestępcze lub przybierać charakter indywidualny. Do zabezpieczenia materiału dowodowego, którym są komentarze prezentujące poglądy i przekonania dyskryminacyjne, służą techniki stosowane w informatyce śledczej. Materiały takie uzyskać można od osób zarządzających forami internetowymi, stronami internetowymi, aplikacjami czy komunikatorami. Ciekawym zjawiskiem jest też *cross border* – przekraczanie granic przez sprawców przestępstw. Rzadko używana jest w tym celu infrastruktura, która ma siedzibę w kraju, w którym przestępstwa te są popełniane. Sprawcy działający w zorganizowanej grupie są świadomi, że pozostawiają ślady w Internecie. Dlatego ważne jest, aby stosować tzw. techniki maskujące (tory, maskowanie proxy itp.).

Biorąc pod uwagę obecną sytuację geopolityczną na świecie i fakt, że Internet jest aktualnie najczęściej wykorzystywanym medium społecznościowym, ściganie przestępstw popełnianych z nienawiści powinno być jednym z priorytetów organów ścigania w naszym kraju.

BIBLIOGRAFIA

- Andrzejczak-Świątek M., *Prawno-kryminologiczny aspekt przestępstw z nienawiści ze szczególnym uwzględnieniem ich odwetowego charakteru*, [w:] *Kryminologia*, Łabuz P., Malinowska I., Michalski M. (red.), Warszawa 2020.
- Bachmat P., *Przestępstwa z art. 256 i 257 k.k. – analiza dogmatyczna i praktyka ścigania*, Warszawa 2005.
- Budziszewska M., Górka P., Knut P., Łada P., *Raport o Polsce. Homofobiczne i transfobiczne przestępstwa z nienawiści a wymiar sprawiedliwości*, Warszawa 2016.
- Chakraborti M., Garland J., *Hate crime. Impact, causes and responses*, Sage Publications, 2009.
- Grattet R., Jennes V., *The homogenization and differentiation of hate crime law In the United States, 1978 to 1995: innovation and diffusion In the criminalization of bigotry*, „American Sociological Review” 1998, vol. 63, no. 2,
- Duda M., *Przestępstw z nienawiści. Studium prawnokarne i kryminologiczne*, Olsztyn 2016.

⁴¹ § 6 i § 8 zarządzenia 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie zasad etyki zawodowej policjanta (Dz. Urz. KGP z 2004 r. poz. 3). Postępowanie policjanta w kontaktach z ludźmi powinny cechować życzliwość oraz bezstronność wykluczająca uprzedzenia rasowe, narodowościowe, wyznaniowe, polityczne, światopoglądowe lub wynikające z innych przyczyn. Wykonując zadania służbowe, policjant powinien dostosować swoje zachowanie do sytuacji i cech osób uczestniczących w zdarzeniu, w szczególności wieku, płci, narodowości i wyznania, a także uwzględniać uzasadnione potrzeby tych osób.

- Garland J. *Difficulties In defining hate crimes victimization*, „International Review of Victimology” 2012, no. 18(1).
- Garland J., Hodkinson P., „F.King Freak@ What the hell do You think You like?” *Experiences of Targeted Victimization Among Goths and Developing Nations of Hate Crime*, „The British Journal of Criminology” 2014, no 54(4).
- Gruszczyńska B., Marczewski M., Siemaszko A., Ostaszewski P., Włodarczyk-Madejska J., Klimczak J., *Atlas przestępczości w Polsce*, Warszawa 2021.
- Hate Crimes Laws. A Practical Guide*, OSCE/ODIHR, 2009.
- Jurgielewicz-Delegacz E., *Przestępczość motywowana nienawiścią*, [w:] *Kryminologia. Stan i perspektywy rozwoju. Z uwzględnieniem założeń agendy ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030*, (red.) Pływaczewski E., Redo S., i in., Warszawa 2019.
- Karsznicki K., *Przestępstwa popełnione z pobudek rasistowskich lub ksenofobicznych*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 2.
- Łaskiewicz K., *Po pierwsze człowiek. Działania antydyskryminacyjne w jednostkach Policji. Praktyczny Poradnik*, Legionowo 2013.
- Morsch J., *The Problem of Motive In hate Crimes: the Argument Against Presumptions of Racial Motivation*, „The Journal of Criminal Law & Criminology” 1991, vol. 82, no. 3.
- Morsink J., *The Universal Declaration of Human Rights*, Washington 1992.
- Ocieczek G., *Przestępczość młodzieży w perspektywie penitencjarnej*, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe” 2017, t. 12.
- Saule S.A., Earl J., *The Anactment of State-Level Hate Crime Law in the United States: Intrastate and Interstate Factors*, „Sociological Perspectives” 2001, vol. 44, no. 3.
- Wydra M., Rauhut R., Wołoszyn-Siemion M., Malmon A., Prejs W., *Przestępstwa z nienawiści. Materiał pomocniczy dla trenera*, Warszawa 2010.

Intermedia

<https://www.tvp.info/50395778/marek-rosiak>.

<https://polskieradio24.pl/>.

<https://sip.legalis.pl/documentview.seam?documentId=mjxw62zogi3damrsg44tkmq#id=mjxw62zogi3damrsg44tkmq>.

<http://www.unesco.org/education>.

Akty normatywne

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (przyjęta i proklamowana rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) w dniu 10 grudnia 1948 r.).

Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej otwarta do podpisu w Nowym Jorku 7 marca 1966 r.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.).

Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych (Dz. U. Nr 17, poz. 141, ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2021 r. poz. 2345, ze zm.).

Zarządzenia 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie zasad etyki zawodowej policjanta (Dz. Urz. KGP z 2004 r. poz. 3).

Hate crimes

SUMMARY

The article deals with issues related to the generally understood “hate” crime. The publication presents the above-mentioned issues from an international as well as a national perspective. Particular attention was paid to international organizations, including the EU Fundamental Rights Agencies or the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, which deal with, among others, monitoring this type of undesirable behavior. In addition, attention was drawn to the etiology of the concept of “hate” crimes, which prohibited acts are committed mainly out of prejudice against various backgrounds, mainly of a racist, ethnic, political or religious nature. The publication has been divided into several main parts, the most important of which concern: national, ethnic and religious minorities, as well as symbols of hatred. There were also issues related to statistical data on crimes related to the number of instituted proceedings and crimes identified within the scope of art. 256 of the Penal Code and 257 of the Penal Code

Keywords: Hate crime, racism, human rights, promoting fascism, totalitarianism, national, ethnic and religious affiliation, insulting religious feelings.